

Makalenin Türü/ Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi/ Date Received : 11.01.2023
Kabul Tarihi/ Date Accepted : 17.08.2023
Yayın Tarihi/ Date Published : 31.12.2023
Yayın Sezonu/ Pub Date Season : Güz/ Autumn

Oidipus Kolonos'ta Oyununda Siyaset Felsefesi Kavramlarının Yansımaları

Yakup AKYÜZ *

Anahtar Kelimeler:

Sophokles,
Oidipus,
Ddevlet,
Polis,
Yasa,
Birey.

ÖZ

Sophokles önemli trajedi yazarlarından biri olarak eserlerinde siyasal konulara yer vermiştir. Özellikle çöken Atina polisine eleştirilerini dile getirmiştir. Bu bağlamda siyaset felsefesinin yönetenle ilgili konuları, devlet (polis), siyasi yetke ve yasa fikri önemli bir yer edinmektedir. Sophokles eserlerinde Herakleitosçu çatışmanın temelinde sofist etkiyle ortaya çıkan birey-devlet çatışmasına eserlerinde yer vermektedir. Sadece Antigone bile siyasal başkaldırıya dair önemli eserlerden biridir. Oidipus Kolonos'ta adli eseri Kral Oidipus'un uzun zaman sonra Atina'da ölümünü konu edinen eseridir. Eser Atina polisine sığınan Oidipus özelinde yeni siyasal olayları konu etmektedir. Bu bağlamda eser polis, poliste yasa, tanrısal yasa ve insansal yasa, devlet yönetim biçimi, demokrasi ve insanın devlet içindeki rolüne dair değerlendirmelerde bulunur.

Reflections of The Concepts of Political Philosophy in Oedipus Colonos

Keywords:

Sophocles,
Oedipus,
Governing state,
Polis,
Law,
Individual.

ABSTRACT

As one of the important tragedy writers, Sophocles included political issues in his works. He especially expressed his criticism of the collapsed Athenian police. In this context, the subjects of political philosophy related to the governing state (polis), political authority and the idea of law take an important place. In his works, Sophocles includes the conflict between the individual and the state with the sophist effect on the basis of the Heraclitus conflict. Even Antigone alone is one of the important works of political rebellion. Oedipus at Colonos is the work of King Oedipus, which deals with his death in Athens after a long time. The work is a source of new political events, in particular Oedipus, who took refuge in the Athenian police. In this context, the work evaluates the police, the law in the police, divine law and human law, state government, democracy and the role of man in the state.

* Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Karamanoğlu Mehmetbey University Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies,
yakupakyuz70@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9982-9315>

GİRİŞ

Günümüzde

Giriş: Yunan Siyaset Düşüncesine Kısa Bir Giriş

Yunan siyasal düşüncesinin gelişimi Ege'nin iki tarafında yerleşik polisler dayanmaktadır. Her polisin kendine özgü yasama faaliyetleri söz konusudur. Başat olan polisler ise militarist bir anlayışla dizayn edilen Mora Yarımadası'ndaki Sparta ve Atina'dır. Atina'nın önem kazanması Ege'deki bilimsel düşüncenin merkezi sayılan Miletos, Efes, vb. polislerin sık sık Pers istilası yaşaması sonucunda göçlere dayalı şekilde ön plana çıkmasıdır. Atina'nın ön plan çıkmasında coğrafik konum kadar, ayrıca bahse konu Peloponnesos Savaşı etkisiyle kırsal kesimdeki çiftçi halkın Atina'ya göç ederek kentlileşmesi Atina'yı ön plana çıkarmıştır. Yine Atina'nın bu oyunda da karşımıza çıkan yönetim şekli olan demokrasi anlayışı da etkili olmuştur.

Sophokles oyunlarında kadercilikle örülü dinsel inanış yansıtılmaktadır. Eserlerinde trajik ironi doruk noktadadır. İnsan özgür iradesiyle eylemde bulunduğunu sandığı anda kendisinin karanlık güçlerin elinde oyuncak olduğu, kendisini suçtan arınmış gördüğü anda kendisine geçen bir lanetin etkisi altında yaşadığı düşüncesiyle yüzleşir (Friedell, Egon 2011:203). Eserlerinde *moira*'nın (kader) işleyişi içinde, insanın kadere yazgılı hayatı ve ölüm temaları sık işlenmektedir. O, önemli gördüğü mitik olayları tekrar ele alıp tragedyanın özünü oluşturan çelişkiyi seyirciye yansıtmıştır. Çelişkiyi ortaya koyarken iki karşıt karakterin zıtlığını ortaya çıkarmak için üçüncü bir ortalama karakter kullanmıştır. Şöyle ki Antigone ve Kreon arası karşıtlık İsmene ve Haimon gibi karakterlerle daha anlaşılır hale gelmiştir. O, eski mitik olaylara dayalı olgularla seyircide yani polis içinde halkta, mimesis yoluyla katharsis oluşturma içindedir. Kott, onun eserleri hakkındaki değerlendirmesinde, onun makalemize bahse konu olan Oidipus Kolonos'ta eserini hariç tutarak diğer eserlerinin "conditio humananın" (insanlık durumu) sınırlarını sonuna kadar zorladığını söyler (Kott, Jan 2006:42).

Sophokles eserlerinde siyasal konulara ve onun yansımalarına yer vermiştir. Oyunlarında Atina'nın yönetim şekline yer yer eleştiriler getirmektedir. Siyaset felsefesinde karşımıza çıkan teorik ve pratik farklılaşmanın onda bütünleşmiş olduğu görülür. O, siyasal konuları eserlerinde dile getirdiği kadar fiilen yönetimlerde de yer almıştır. Bakıldığında o, M.Ö. 442'de Ege'deki polisler arasındaki birliği amaçlayan Delos birliğinde Helenotomia (hazine görevlisi), M.Ö. 441 Samos seferinde strategos (ordu komutanı), M.Ö. 420 yılında Peloponnesos Savaşında iki kez komutan, M.Ö. 412'de Atina'daki düzeni sağlamak için proboulos (olağanüstü hal yetkilerine sahip yönetici) görevleriyle fiili şekilde de yönetimde de yer almıştır (Stuttard, David 2016:111-13). Yaşadığı dönem Atina'sının siyasal, sosyal ve ekonomik düzlemde sıkıntılı zamanlar geçirdiği göz önüne alınırsa onun siyasal konulara değinen eserler vermiş olması olağan karşılanmalıdır. Aristoteles bu gerçeği onun karakterleri eylem içinde ve bir şeyler yapan kişileri taklit ederler düşüncesiyle ortaya koymaktadır (Aristoteles 2015:22).

Sophokles gençlik döneminde Protagoras gibi sofistlerle ilişki kurmuş olup Antigone, Kral Oidipus, Oidipus Kolonos'ta vb. eserlerinde sofist etki görülür. Eserlerinde sofistik-demokratik görüşler önemli bir yer tutar. Onun eserlerinde eleştirdiği demokrasinin kendisi

değil, kimi siyasal yöneticilerin elinde aldığı biçimdir (Paksoy, Banu Kılan 2011:117). Bu noktada yozlaşan demokratik düzene karşı Peloponnesos savaşı sonunda M.Ö. 441'de yurttaşlık haklarına kısıtlama getiren antidemokratik anayasayı desteklemiştir (Thomson, George 2004:379).

Oyunları içinde ele alacağımız *Oidipus Kolonos'ta*, tanrıların cezalandırdığı Labdakosoğulları soyundan Oidipus ve ailesinin içinde olduğu olaylara dayanmaktadır. "Theban Plays" Thebai oyunları olarak bilinen günümüze ulaşmış üç oyundan biridir. Bu oyunlar kendi içlerinde sadece bir üçleme değil, aynı zamanda diğer üçlemelerin de parçası olmayan bütüncül bağımsız oyundur (Sowerby, Robin 2012:124). Oyun siyasal, sosyal ve kronolojik bağlamda Kral Oidipus, Oidipus Kolonos'ta ve Antigone adlı eserlerin ikincisidir. Çalışmamızda üçlemenin diğer iki oyunu gözetilmekle beraber geçiş oyunu olan bu oyunda siyaset felsefesinin temel olguları nasıl kendisine yer edinmiştir sorusu ana eksen olarak korunacaktır.

Siyaset felsefesinin temel odağında, yöneten-yönetilen ilişkisinde ya da karşıtlığında modern döneme kadar genelde yöneten kısmı ağır basmış ve bu yönde siyasal düşünce üretilmiştir. Hatta Oidipus üçlemesi başat konumda poliste yöneten yönetilen ilişkisinin ürettiği siyasal sorunlara dayanır. Aydınlanmayla beraber gelişen bireycilik, siyasette bireyin ön plana alınmasına ve yönetilen kısımla ilgili siyasetin temel kavramları olan hürriyet, eşitlik, özgürlük, adalet, insan haklarının daha ön planda olmasına yol açmıştır. Sophokles oyunlarında polis ve yönetme düşüncesine dayalı olgu ön plan çıkınca siyaset felsefesinin temel kavramı olan devlet (polis) siyasi yetke, yönetim şekli, toplumsal sözleşmeye dayalı anayasa (yasa) fikirleri daha ön plana alınarak tartışılmıştır.

Çalışmanın ileriki bölümlerinde siyaset felsefesinin yukarıdaki kavramları gözetilerek Oidipus Kolonos'ta da siyaset felsefesi kavramlarının kendisine nasıl yer edindiği değerlendirilecektir.

1. Devlet (Polis)

Siyaset felsefesinde en temel konu olarak devlet kavramı ön plana çıkar. Toplumsal yapı siyasal, sosyal ve ekonomik işleviyle devlet olgusu içinde düşünülür. Kurumsal bütünlüğü sağladığı için kurumlar kurumu olarak değerlendirilir. Devlet, sosyal kurum olarak belli amaç için ortak ülkü etrafında toplanmış, ortak değerlere sahip insan topluluğunun oluşturduğu bütündür (Atılğan, Gökhan ve AYTEKİN, E. Atilla 2012:18,28). Yapısal ilişkiler ağının genel adıdır. Bu bağlamda da siyaset kelimesinden ayrılır. Siyaset daha kapsayıcı iken, devlet onun içinde kalır. Bu yönden düşünürsek siyaset, devlet ve hükümet şekilleri şeklinde siyasetin kaplamını düşünebiliriz (Ayata, Ali, Takkaç, H.S 2021:28).

Yunan düşüncesinde baktığımız zaman devlet olgusunun belli amacı olan polis (kent devletleri) olarak teşekkül ettiğini görürüz. Siyasal olanın yer edindiği mekân polis olmuştur. Polisler "es meson" siyasal olanı, kamuya ait olanı, kamusalı, aktif katılımcı vatandaşlardan kurulu siyasi cemaati, cemaatin kalbini anlatır. Bu bağlamda da kent agorası (toplanma yeri), akropolis (yüksek şehir) şehrin merkezindeki kavramlar ve bunun yansıması olan yapılarıdır. Bu yerler siyasal düşünüşünün hareket noktası olmuşlardır (Burckhardt, Jacop 2019:105; Cartlege, Paul 2013:18; Vernant, Jean Pierre 1996:27-50).

Aristoteles'in insan hakkındaki "zoon politikon" şeklindeki tanımı onun düşüncesinde "insanın ayırt edici özelliği bir kent devletinde yaşamak olan canlıdır" anlamına gelmektedir (Kitto, H.D.F. 2017:11). Çünkü keyfi yönetim Yunan'ı rahatsız eden bir şeydir. Polis, kaostan bir düzen içinde değişen ve uyumu yakalayan, düzene geçiş halindedir. Bir diğer deyişle Thesmoí'den nomoiye geçiş sürecidir (Foucault, Michel 2012:147-68; Thomson, George 2004:329). Aynı şekilde aerepog (halk mahkemesi) tanrısal yargıdan halkın yargısal durumuna geçişi anlatır. Aslında Erinyler poliste Eumenid'lere dönen uzlaşmayı aerepog mahkemesinde sağlamaktadır. Bir diğer deyişle mitolojide doğadaki düzeni sağlayan merhemetsiz ve öç alıcı tanrılar olan Erinyler suçluyu cezalandırmakla birlikte Eumenidler'e (hayırlılara) dönüşürler. Bu dönüşüm mitolojik bağlamdan çıkıp halk mahkemesinde gerçekleşmiştir (Aiskhylos 2010:146-148-156-57; Latacz, Joachim 2006:116).

Siyaset felsefesinde teorik olan, polislerdeki pratik siyasal yaşamla gerçekliğe kavuşmaktadır. Polisler vatandaş için önemli olup siyasal, sosyal ve ekonomik ilişki polisledemos arasında olmaktadır. Polisi meydana getiren demos'un durumu (halk), demos'un içinde veya dışında bitmek bilmeyen bir mücadeleden başka bir şey değildir. Diğer bir söylemle polisin siyasallığı halkın iç ve dış eylemlerindeki siyasal çatışmada ortaya çıkmaktadır. Yine Polisin kalbi agora, sözün (isogoria) yasanın (isonomia) ve gücün (isokratia) serbestçe dolaşıma çıktığı, değiş tokuş edildiği, kendini büyük bir çeşitlilik ve aynı zamanda çeşitlilik içinde eşitsizliklerin yan yana geldiği yerdir (Yalçınkaya, Ayhan 2011:46-47). Oyundaki çatışmaları polis-halk çatışması bağlamında okumak gerekmektedir. Her polisin kendine hâkimiyet kurduğu fiziksel bir sınırı bulunmakta ve burada bahsedilen egemenliklerini sürdürmektedirler. Oyunda kentin sınırına yapılan vurguyu kızları kaçırılan Oidipus'un yardım talebi üzerine kral Theseus'un adamlarına yolların kesiştiği yeri tutmalarını söylemesinde görürüz. Kızların polis dışına çıkmamasını ister. Müdahale olarsa kent içinde olmalıdır. Kendisi haklı nedeni olsa dahi başka bir poliste böyle bir eyleme girmeyeceğini söyleyerek polisin kurallarına saygıdan bahseder (Sophokles 2010:37).

Odipus Kolonos'ta oyunu Atina polisinde geçmekte ancak üçlemenin diğer iki oyunu Thebai'de geçmektedir Bu bağlamda Oidipus kralı olduğu, doğduğu kendi polisi Thebai ile yeni geldiği kent Atina arasında bir ilişki bulunmaktadır. Odipus Kolonos'ta da oyunun başında Atina'da Eumenidlere ve kral Theseus'a yalvaran kör ve sefil haldeki Oidipus oyunun sonunda Atina'nın konduğu ve velinimeti olur. Atina ve Thebai ölecek ve tanrılaşacak bir adamın cesedini elde etmek için çalışır (Coulanges, Fustel de 2011:144). Çünkü oyunun sonunda Oidipus ölmek yerine saf bir ruha dönüşmüştür. Öldükten sonra kent onun inayeti ile korunur. Kendisi ile bir olması için yalvaran oğul Polyneikes ve kendisini Thebai'ye dönmeye ikna etmek isteyen Kreon'u yendikten sonra, ait olduğu Thebai kenti ve Labdakosoğulları oikos'uyla bağını koparıp, Atina'da gömüleceği mezarına yürüyen aziz, rehber, hegemon olmaktadır (Vernant, Jean Pierre ve Naquet, Pierre Vidal 2012:437).

Eserde kentler ve kentleri koruyan tanrılar ve kentlerde tanrılara adanmış mekânlar söz konusu edilmektedir. Polisin koruyuculuğu noktasında Tanrılara göndermede bulunur. Yani kentin koruyucu tanrıları vardır. Bu bağlamda da kentte tanrılara adanmış koruluklardan bahsedilmektedir. Tanrıların kenti koruması karşılığında insanlar da tanrılara

adak yerleri ve mekânları hazırlayarak onları onurlandırmaktadır (Coulanges, Fustel de 2011:142-50; Sophokles 2010:7,11-12).

Sophokles'in Oidipus üçlemesindeki Kral Oidipus ve Antigone Thebai polisinde geçmekte iken Oidipus Kolonos'ta oyununun yeri Atina polis kenti olmaktadır. Yunan kamusal yaşamı kent devletinin gerekliliğini de zaruri kılmaktadır. Bu bağlamda Sophokles oyunlarında ön plana çıkan temel siyasi kavram bütün Yunan düşüncesinde olduğu gibi polis ve polisin gerekliliği olmaktadır. Kentlerdeki yaşam, yasalar ve yönetim biçimleri ise ayrıca tartışma konusu yapılmaktadır.

2. Siyasi Yetke (İktidar)

Siyasi yetke, polisi kimin yönettiği ve yönetim şeklinin ne olduğu Polis için önemlidir. Bu iki konu bir polisi diğeri karşısında değerli ya da değersiz hale getirip polise anlam katan özelliklerdir. Peloponnesos savaşının özünde siyasal değerler olduğu ve ittifakların da bu düzlemde olduğu unutulmamalıdır. Oidipus Kolonos'ta da Oidipus'un kente ulaşınca ilk sorduğu soru poliste yönetim şeklinin ne olduğudur. Oidipus "kent bir kralı mı var yoksa halk mı yönetimde?" sorusuyla yönetim biçimini öğrenmeye çalışmaktadır. Halkın cevabı ise kent bir kralın emri altında şeklindedir (Sophokles 2010:9). Bu soru ışığında eser, polis-birey-uyum bağlamında da değerlendirilecektir.

Oyunda Theseus kral olarak sunulmuş olsa da o aynı zamanda polisin rehberi, hegemon'u, hükümranı anaks'ı, kumandanı kaironos'u ve aynı zamanda basit bir insanı aner'i, sembolik bir ifadeyle ülkenin sorumlusu krainon'udur. Asla bir tiranı değildir (Vernant, Jean Pierre ve Naquet, Pierre Vidal 2012:451). Oyun Theseus üzerinden karşıt kent yönetiminin zorbalığına vurgu yapmaktadır. Çünkü Thebai kenti kralı Kreon, başka bir kentte (Atina) bile kente sığınan Oidipus'un kızlarını kaçırma teşebbüsüyle şiddet üretmeye devam etmektedir.

Oyun bize kentin krallık olduğunu söylese de tarihsel veriler Atina'nın yer yer darbelerle karşılaşsa da genelde demokrasi ile yönetildiğini ve Atina'da siyasal iradenin demos'a yani vatandaşa dayandığını aktarmaktadır. Atina demokrasisi Aristoteles'in de vurguladığı gibi Solon'un kenti kurarken oligarşiyi yok edip ve demokrasiye geçişteki süreçte dokunmadığı kurumsal yapı, areopagos mahkemesine dayanan yargı düzenidir. Aristoteles Solon'un devrimlerle areopagos mahkemesini kaldırmayıp üyelerini bütün halktan seçtirerek korumuş olduğunu belirtir (Aristoteles 2011:65). Oidipus Kolonos'ta oyunu, yönetimin her ne kadar kral olduğunu söylemiş olsa da oyunun devamında Kreon, Oidipus'u doğduğu kente götürmek isterken buna karşı çıkan kral Theseus'a areopagos mahkemesi kararlarını hatırlatmaktadır (Sophokles 2010:38). Bu olgusal gerçekler, kentte hâkim olan anlayışın demosa dayalı bir düzen ya da yasanın hâkim olduğunu ortaya koyar. Daha önemlisi kral Theseus, Oidipus'un kentten sığınma hakkı alma sürecinde asla keyfi bir karar vermeyip yasal sınırlardan bahsetmekte ve bu sınırlar içerisinde karar almaktadır.

Sophokles'in bu oyunu ile diğeri oyunu Antigone de dikkat çeken bir diğeri yaklaşım, yasaların çatışması olgusudur. Antigone de iki yasa, tanrısal yasa ile kralın yasası çatışmakta ve çatışma da şiddet üretmektedir. Oidipus Kolonosta'da kral yasaya uyarken, Antigone'de yasalar arası bir uzlaşma mümkün olmamıştır. Poliste yasanın çatışması yasanın kaynağı sorusunu sordurtmakta ve bizi devlet-yasa ilişkisine götürmektedir. Hegel'in felsefesinde

Antigone'yi haksız bulması da ikili çatışmadan onun söylemiyle iki haklının çatışmasından kaynaklanır. Ancak Hegel'e göre bireylerin var olması ve kendini gerçekleştirme devletle mümkündür. Hegel'e göre devlet bireylerin özgürlüğe sahip olduğu ve tadını çıkardığı yerdir. Devlet sanatın, törelerin ve yaşamın rahatlıklarının buluşma noktasıdır (Hegel, G.W.F. 2011:113, 2015:189-93). Bu noktadan bakınca Hegel Antigone'yi kahraman olarak görmesine rağmen devlet için yıkıcı bir birey olarak zararlı bulur. Girard, poliste Antigone-Kreon arasında yaşanan şiddeti, adaletin değil şiddetin özde olduğu bir denge durumu olarak görür. Ona göre oluşturulan şiddet, poliste ikisi arasındaki farklılığı silmekte ve ikisinde eşitleyerek aralarında bir ayırt etme olanaksızlığı yaratmaktadır (Girard, Rene 2009:68-70).

İktidarın Sophokles'teki algılanmasını Antigone'yle birlikte değerlendirmek daha tutarlı olacaktır. Sophokles uzun zaman hizmet ettiği Atina demokrasisinin hırpalandığının farkındadır. Mutlak iktidarın zararlı olduğu ve polisi yozlaştırdığı düşüncesi ile Antigone'yi yazdığı pekâlâ düşünülebilir. Tek kişiye dayalı monarşik devlet fikri eleştirisi Antigone'de Kreon'un oğlu Haimon tarafından "devlet bir kişiye aitse ona devlet denmez" düşüncesinde yansıtılmıştır (Sophokles 2013:41). Haimon'un sözü akıllara Lord Acton'un "her iktidar bozar, mutlak iktidar mutlaka bozar" sözünü hatırlatmaktadır (Arslan, Ahmet 1996:161). Bonnard, devleti mutlaklaştırıp, tanrı gibi bir varlık gören, devleti her türlü kişisel istencin ve tanrısal değerlerin üstünde gören Kreon iktidarını Mussolini iktidarına benzetir (Bonnard, Andre 2006:74).

Siyasi yetke konusunda tartışılması gereken bir diğer konu ise siyasi iktidarın erkekler tarafından kullanılmasıdır. Bu oyunda da kadın erkek çatışmasının izleriyle karşılaşırız. Antigone oyunu başlı başına erkek egemen iktidara kadının başkaldırısıdır. Aynı şekilde komedi yazarı Aristophanes de kadınların cinselliklerini kullanarak iktidarı ele geçirmelerini konu alan ironik ve komik düzlemde eleştirel amaçlı *Lysistrata* adlı oyunun yazmıştır (Aristophanes 1966:15,23,51). Ama bu oyunun Antigone'den ayrılan en önemli yönü savaşan Atina'ya barışı getirme uğruna kadınların başkaldırı sonrasında barış gelir ve kadınlar kadınlık rollerine geri dönmektedirler (Aristophanes 1966:108). Oidipus Kolonos'ta da içselleşmiş erkeğin egemen olduğu devlet düşüncesi Oidipus ve çocukları üzerinden tartışılır. Oipus'un kızları Antigone ve İsmene babasına yardımcı olmakta iken oğulları Polüneikes ve Eteokles iktidar mücadelesi içindedir (Sophokles 2010:46-49). İktidar hırsı her iki kardeşi değişip dönüştürmüştür. İsmene, onlardaki iktidar hırsını "önceleri tahtı Kreon'a bırakma niyetindeydiler. Fakat daha sonra bir tanrının ruhundaki kötü niyetin kurbanı oldular ve ikisi arasında kavga çıktı. Her ikisi de iktidarı ele geçirmek istediler" sözüyle ortaya koyar (Sophokles 2010:19). İlginç olan her ikisinin de aralarındaki savaşta ölmesi sonucu iktidarın Kreon'a kalmasıdır (Sophokles 2012:106.) İki kardeş arasındaki savaşın trajik sonucunu, bir diğer oyun yazarı Aiskhylos'un eserinde "evet kent özgür şimdi, ama kardeş kralların kanını, vuruştukları yerdeki toprak emdi bile" sözünde görürüz (Aiskhylos 2012:42). İktidar çatışması polise huzur değil acı getirmiştir.

İktidar gücünü kullanmada erkelerin ön plana çıkmasını ve bunun oyunlara yansımaları biz birçok oyunda görmekteyiz. İktidarın erkeğe ait olup kadınlarca kullanılmaması ve kadına sadece ev işlerinin verilmesidir (Pseuda-Aristoteles 2016:1343a,

1344a, 241-42, 245). Aristoteles, eserinde kadınlara eşitlik tanıyan Sparta'nın kadınlarının özgürlüğünü başıboşluk olarak görmekte, kadınların özgürlüğünü anayasanın amaçlarına ermesinde ve şehrin mutluluğa ulaşmasında zararlı saymaktadır. Ona göre Sparta kadınları sınırsız yaşayıp, başıboşluğu ve lüksü tatmaktadırlar. Onun sorduğu soru ise ilginç olup kadınların egemen olmasıyla, egemen olanlara kadınların egemen olması arasında ne fark vardır? sorusunun cevabının "kadın olmak" cevabıyla aynı olduğu fikrinden hareketle her türden dolaylı dolaysız kadının egemen olmasını eleştirir (Aristoteles 2011:54).

Siyasal iktidarın gücünün sınırının yansımaları oyunda yasallık ve güç ilişkisi bağlamında da değerlendirilebilir. Bir iktidarın gücünün aslında yasaya ve adalete bağlı olduğu müddetçe korunacağı iddia edilir. Gücünü halktan ve yasadan alan iktidar gücü kuvvetlidir. Theseus da bu noktada Oidipus hakkında verdiği yargının yasal olduğunu düşündüğü için polisi ve kendisini güçlü hissetmektedir. Biz bunu Theseusçu bakışla iktidarda gücün dönüşmesi olarak düşünebileceğimiz gibi Kreoncu bakışta mutlak iktidar olmanın sonucundaki zafiyet sonucunda aynı zamanda iktidarın zayıflaması ve güç kaybetmesi olarak görebiliriz. Önemli olan devlette iktidardaki erkin gücü nereye evirdiği ile ilgili olmaktadır.

Oyunu Kreon bağlamında düşünürsek Kreon kendisini güçlü saymakta olup, gücünü zirvede görmektedir. Antigone adlı eserde savaşı kazandığı ve iktidarı mutlak elde ettiğinde yasallık sınırı tanımaksızın, kendisinde her şeyi yapma hakkı bulmuştur. Aslında iktidarların en zayıf ve kırılabilir oldukları dönem, kendilerini en güçlü hissettikleri dönemdir. Platon bu olguyu, "mevsimlerde, bitkilerde, bedende ve hepsinden çok sivil toplumda aşırı eylem, şiddetli bir tersine dönüşle sonuçlanır" sözünde izah etmiştir (Thomson, George 2004:368). Kral Kreon en güçlü olduğunu düşündüğü anda toplumda iktidar gücü en zayıf kişi olarak düşünülen kadına, Antigone'ye yenilmiştir. İktidarın kadına bakışı onların itaat etmesini gerektirirken, Antigone uzlaşmayı, ölümü seçerek iktidarı bozguna uğratmıştır. Kadının itaat etmesi düşüncesi Aiskhylos düşüncesinde kadın dediğin erkeğin kanadı altında, iyi bir anne olarak sadakat gösterir sözüne yansır (Aiskhylos 2012:20). Aslında Antigone ısrarla iktidara başkaldırırken tam aksine kız kardeşi İsmene yaşadığı toplumun düşüncesine uygun olarak kadının iktidara başkaldırmasını uygun görmez. "Biz kadınız erkeklerle savaşmak için yaratılmadık, bize yakışan bu düşüncede olmaktır" sözünüle kardeşini ikna etmek ister (Sophokles 2013:17). Poliste erkeğin egemenlik kurduğu iktidar fikri savunulmakta aksi fikir Antigone adlı eserde kral Kreon'un "bir kadına köle olmak kadar kötü bir şey var mı" "sen kadının kölesisin" sözleriyle açıkça reddedilmekte ve yerilmektedir (Sophokles 2013:42-43).

İktidardaki erkek egemen bakış, polislerde sosyal düzenden mekânların düzenlenmesine ve oradan ekonomik ilişkilere uzanmakta, siyasal yaşamdan günlük yaşama hayatın ve polisin her anına sinmektedir. Polis, kadının egemen olmasını erkek açısından onursuzluk olarak düşünmüştür. Hatta poliste iktidar olma olgusu cinsellik olgusuyla da işlevlik kazanıp iktidar olmak, erkeklik organının erekte olmasıyla ilintili görülmektedir. Erkeklik organının erekte olmaması ise iktidarın, yani erkeğin mentula yani kadın olması şeklinde anlaşılmıştır. Erkek ne zaman mentula durumuna geçerse kadınlasmakta diğer deyişle iktidarını kaybetmektedir (Gezgin, İsmail 2010:108-14).

3. Yasa (Anayasa) Düşüncesi

Yunan polislerinin hepsinin kendilerine özgü yasaları olduğunu bilmekteyiz. Aristoteles de *Politika*'sında polislerin kendilerine özgü yasalarından bahsetmektedir. Oyunumuz bağlamında Oidipus Kolonos'ta da yasa, yasanın uygulayıcısı kral, yasalara uymak gerekliliğinden bahsedilmektedir. Hatta bu oyuna bağlı diğer oyun Antigone eserinde yasanın çatışması olgusu öne çıkar. Antigone, Oidipus Kolonos'ta da yasaya uyarken Antigone'de itiraz eder. Bu olgu "her yasaya uyulmak zorunda mıdır?" sorusuyla yüz yüze bırakır. Eğer yasalar adaleti sağlamıyorsa yine de yasalara uyulmak zorunda mıdır sorusu bir başka sorudur.

Oyunda polis kral yönetiminde ama kralında uyduğu ve uyguladığı bir yasaya tabiidir. Halk da yasanın gönüllü uygulayıcısıdır. Bu olgu kentin yerlilerinden bir kişinin Oidipus hakkında poliste ne yapılması gerektiğine dair sözüne yansımaktadır. "Kentimizin herhangi bir kararı olmadan ve tam olarak ne yapmam gerektiğini öğrenmeden tabi ki seni kovmayacağım" (Sophokles 2010:9). Kral ve halk eman verdiği Oidipus ve kızlarına yasaya uygun şekilde davranmış ve onların ülkesinde kalmasına izin vermiştir. Yasa olgusuna bir başka vurgu kral Kreon'un Oidipus'un yabancı bir ülkede kalmasına yönelik itirazında görülüp, Atina kralının Oidipus kararının yerleşik areopagos kararlarına aykırı olduğundan bahseden düşüncesidir (Sophokles 2010:38). Bunlarda gösteriyor ki Atina'da halka dayalı ve poliste halkın gönüllü uyduğu bir yasa olgusu söz konusudur.

Poliste bir başka yasa türünden daha bahsedilebilir ki bu da geleneklere dayalı bir nevi dinsel yasalar. Oidipus Atina'ya geldiğinde tanrılara ait girilmesi yasak bir koruluğa girmesi, bu yasağın çiğnenmesi kentin yerlilerinde korku oluşturmakta ve polis için kötülük olarak yorumlanmaktadır. Hatta halk Oidipus'la bilinçli bir diyalog kurmadan, onu kamusal kılmadan önce yasak bölgeden çıkartır ve yasak bölgeden kendileriyle konuşmasına izin vermez. Kutsal koruluğa saygı gösterilir. Hatta Oidipus koruluğun yakınındaki kutsal suyla arındırılıp bir duadan sonra onunla iletişime geçilir (Sophokles 2010:12-13,22-23). Poliste bir kamusal ve dinsel alan ayrımının oluşmaya başladığı pekâlâ söylenebilir.

Atina polis'i halka dayalı yasaya geçmiş olsa da tanrısal yasalar da etkinliğini sürdürmektedir. Hala polis, tanrılara saygı göstermekte, onlara kurbanlarını ve adaklarını sunmakta ve onların insanları cezalandıran uygulamalarından korkmaktadır. Tanrısal olgular olarak görülen gök gürlemeleri, fırtına, sel ve şimşekler halk ve yabancıda korkuya neden olmaktadır. İnsan kendisinin gücünü aşan durumda korkuya kapılmaktadır (Sophokles 2010:52). Tanrı ekseninde acıyla süren bir yaşamın sonunda arzulan mutluluk, eserin sonunda Oidipus'un ölümünde ortaya çıkar. Oidipus'u yere seren tanrılar acılarına son verip onu onurlandırıp, aziz mertebesine yükseltmişlerdir.

Yukarıdaki uygulamalarda gösteriyor ki Atina kenti bir taraftan aklın öncülüğünde yasaları kabul etmiş, yasalara dayanan halk mahkemesi ve kurallarından bahsetmektedir. Diğer taraftan poliste hala şehri koruyan tanrılar ve ona saygı gösteren gelenekler düşünüldüğünde halkın yaşamında ve poliste hala mitik öğelerden de pekâlâ bahsedilebilir. Bu durum düşünce tarihinde bahsedilen mitik düşünceden logic düşünceye, thesmoi'den nomoi'ye geçişin uzun bir süreç içinde olduğunu gösterir. Çünkü bahse konu oyundaki Atina polisinde ikisi bir arada uygulanmaya devam etmektedir. Bir sonraki oyun Antigone'de bu iki yasanın çatışması yaşanmaktadır. Sophokles, eserlerinde tanrısal yasaları

yazılı yasaların önün geçirmenin ötesinde aralarında bir denge kurmak arayışı içindedir (Paksoy, Banu Kılan 2011:134).

Antigone, Oidipus Kolonos'ta yabancı biri olarak poliste yasanın ve geleneklerin gönüllü uyucusu konumundadır. Babasının koruluktan çıkmasına bir diğer deyişle polise uyumlu hale gelmesine yardımcı olur. Babasını "sevgili babacığım başka bir ülkeye gidildi mi o ülkenin geleneklerine uyumalıdır" sözüyle ikna eder. Aynı şekilde halk da açıkça Oidipus'u uyarır. Onu "bu topraklar neyi sevmiyorlarsa ondan gelecek nefrete, neyi seviyorlarsa da ona saygı göstermeye razı ol diyerek" uyarırlar. Açıkçası polise ve yasalara uyumsuz bir yabancı istemezler. Eserde, Oidipus ve kızı yabancı bir kente geldiklerinin bilinci içindedir. Bu bilinçlilik onlara "biz buraların yabancısıyız, yerlilere yakışan bize buraları tanıtmak ve bize yakışan da onların sözlerini dinlemektir" sözleriyle açığa çıkar (Sophokles 2010:12).

Yukarıdaki düşünceler siyaset düşüncesinde yabancılaşma ve buna bağlı olarak başka bir ülkede yabancı olma, el olma, mülteci olma ve bunun sonuçlarına dönemi içinde vurgu yapar. Topluma "başka bir poliste isen onun kanunlarına uyacaksın" vurgusuyla düzenin asla yabancılara dejenere ettirilmeyeceği hatırlatılır.

Antigone'nin Atina'da itiraz etmeyip oyun sonunda kraldan izin alıp Thebai ye dönmesi ve asli yurdunda çatışma üretmesi de pekâlâ polisle aidiyet ilişkisinin boyutuna bağlanabilir. Vatandaşı olmadığı bir ülkede itiraz etmek pek olası değildir. Asli vatan vurgusunu Oidipus'u iknaya çalışan Kreon açıkça vurgular. Hadi Oidipus Thebai'ye geri dön. Atina'ya dostça veda et. Atina buna layık ama seni beslemiş baba toprağına daha büyük saygı göstermen gerek (Sophokles 2010:31). Antigone'nin Atina'daki yasalara saygı düşüncesi kendi polisindeki yasalara itirazıyla kıyaslanınca tabii ki Antigone yasal ve adaletli olduğunu düşündüğü Atina polisi yasalarına neden itiraz etsin ki düşüncesinin akla getirilmesini de mümkün kılmaktadır.

4. Vatandaşlık Hakları

Yunan polisleri genel olarak sınıfsal bir yapıya sahiptir ve bu durum oyunda da görülür. Yunan polislerinde sadece o polisin vatandaşlık verdiği erkeklerin vatandaş olması, kadınların arka planda kalması, modern devlet kuramlarıyla karşılaştığımız özgürlük, eşitlik konuları arka planda kalmaktadır. Yani polislerde olduğu üzere bu oyunda da siyaset felsefesinin yöneten-yönetilen ilişkisinde yönetenle ilgili konular ağır basmaktadır.

Oyunda poliste yaşayanlar açısından vatandaş yabancı ayrımı net şekilde vurgulanmış Oidipus ve kızları yabancı olarak nitelenmiştir. Bunlar sitede yaşamasına izin verilen yabancılardır. Bu bağlamda düşünüldüğünde bir polise vatandaş olmak önemlidir. Oidipus bir Thebai yurttaşı olmayıp, bir kentin yurttaşı olmaksızın dolaşmaktadır. Koro'nun senin yurdun neresidir sorusuna o, kendini yurdundan dışlanmış biri, apoptolis olarak sunup Polyneikes'in kendisini yurtsuz apolis yaptığını söyler (Sophokles 2010:14; Vernant, Jean Pierre ve Naquet, Pierre Vidal 2012:457). Çünkü Ksenophon'un belirttiği gibi Oidipus gibi sürgün edilen ocağını, özgürlüğünü, yurdunu, karısını ve çocuklarını kaybeder. Ölürse aile mezarlığın gömülme hakkı yoktur, çünkü yabancısıdır demektir (Coulanges, Fustel de 2011:191). Oidipus oyunun sonunda esrarengiz ölümüyle birlikte mezarı Atina'da kalarak geldiği şehrin koruyucusu, aslında vatandaş olur. Oidipus ölümüyle kentine değil fakat

Atina'ya ölümü vasıtasıyla entegre olmaktadır (Vernant, Jean Pierre ve Naquet, Pierre Vidal 2012:457). Kral Thesus da ona bu hakkı vermekte onu onurlandırmakta, ülkede istediği gibi hareket edebileceğini, isteğinin kendi isteği olduğunu söylemektedir (Sophokles 2010:28).

Yine oyunda kadının ikincil olması da Oidipus'un kızları hakkındaki sözünde ortaya konur. Yunan toplumunda kadına belirlenen roller açıkça vurgulanmıştır. Erkek devlette savaşır, ekonomik işlere bakar; kadının görevi ise çocuk ve ev işleridir. Oidipus oğullarına hakaret olarak onları Mısırlılara benzetir ki Mısır'da erkekler dokuma yaparlar, kadınlar da dışarıdaki işlere bakarlar. Dört çocuğundan ikisi kız gibi baba ocağında kalırken siz babanızın felaketlerine katlanıyorsunuz demektedir (Sophokles 2010:18). Yine bir başka yerde "yaşadıklarımı paylaşırken sizler kadın gibi değil erkek gibi davranıyorsunuz" sözüyle kızları övmekte ve onları onurlandırmaktadır (Sophokles 2010:48). Kadının poliste ön planda olmaması Antigone oyununda da net şekilde karşımıza çıkmakta ve kızlara uyma, onlara iktidar verme köle olmakla özdeş tutulmaktadır.

Vatandaşlık hakları bağlamında iki kent düşünüldüğünde Atina'nın Thebai'ye göre önde olduğu görülür. Atina sadece yurttaş erkekler bağlamında düşünüldüğünde özgür insanların şehridir. Diğer polislerle kıyaslanınca onlara göre daha özgürlükçü ve demokrattır. Oyunda polise sığınan Oidipus'a söz hakkının tanınması, kendisini geri götürmeye gelen zorba Kreon ve Polyneikes'e söz hakkı tanınması bile bunun bir göstergesidir.

Sophokles, sofist etkinin etkisiyle devlet-insan ikileminde polis-birey çatışmasında insanın özgür iradesine yaptığı vurguyla, bireyleri özgürce hareket etmeye teşvik etmiş, bu teşvik onları tanrısal yasa, polis yasası ve oikos'tan koparmış ve çatıştırmıştır. Onun bireyleri eserlerinde dikbaşı itirazlarıyla yalnızlığa ve yok oluşa sürüklenebilmiştir. Çünkü polisin çıkarı söz konusu olduğunda bireyin en temel hakkı olan yaşam hakkı tıpkı Antigone'de olduğu, vatandaşlık hakkı tıpkı Oidipus'ta olduğu gibi polis tarafından alınmaktadır.

SONUÇ

Sophokles, önemli trajedi yazarlarından biri olarak eserlerinde siyasal konulara yer vermiştir. Özellikle çöken Atina polisine eleştirilerini dile getirmiştir. Bu bağlamda siyaset felsefesinin yönetenle ilgili konuları devlet (polis), siyasi yetke ve yasa fikri önemli bir yer edinmektedir. Sophokles eserlerinde Herakleitosçu çatışmanın temelinde sofist etkiyle birey-devlet çatışmasına yer vermektedir. Sadece Antigone bile siyasal başkaldırıya ilişkin önemli eserlerinden biridir.

Oidipus Kolonos'ta adlı eseri Kral Oidipus'un uzun zaman sonra Atina'da ölümünü konu edinen eseridir. Eser, Atina polisine sığınan Oidipus özelinde yeni siyasal olaylara kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda polis, poliste yasa, tanrısal yasa ve insansal yasa, devlet yönetim biçimi, demokrasi, poliste uyum ve insanın devlet içindeki rolüne dair değerlendirmelerde bulunur. Onun yaşamı boyunca birçok kez siyasal görevlerde bulunması da siyasal konularda yazmasının bir diğer nedeni, siyasetin pratik boyutun teorik boyutla bütünleşmesi olarak görülebilir.

Sophokles, *Oidipus Kolonos*'ta eserinde polis hakkındaki değerlendirmesinde demokrasi tarafında yer alarak demokrasinin kökleşmesi düşüncesi içindedir. O, demokratik Atina'yı iç çatışmaların ve savaşın hüküm sürdüğü Thebai ile kıyaslayıp, Atina'yı ön plana

çıkartır. Ancak siyasal gelişmeler ve Peleponnesos savaşının da etkisiyle Atina'nın siyasal geleceği pek de onun istediği gibi olmamıştır.

Sophokles bu oyunda yasa fikrini öne çekip özellikle de geleneksel, tanrısal yasa (thesmoi) ile halkın yasası (nomoi) ve bunun yansıması olan halk mahkemesini (aerepog) konu edinip ikisi arasında bir uzlaşma çabası içindedir. Antigone oyunu başlı başına ikili yasanın çatışmasını konu edinir.

Sophokles tragediyalarında devlet ön planda olmakla beraber yurttaş karakterleri baskın ve etkileyicidir. Oyunlarını okuyan ve izleyen kişiler Aias, Oidipus ve Antigone'nin etkisini, hakikat arayışına dayanan uzlaşmaz başkaldırıları daha çok hissedecektir. O, trajedinin acı ve hüznü veren klasik yapısı içinde etkin ve başkaldıran bireyleri ön plana alıp fikirlerini ifade etmiştir.

Sophokles'in siyasal olaylarla bezeli eserleri gelişen ve dönüşen yapılar ve siyasal sistemler içinde her zaman değerlendirilip, yeni fikirlere ve düşüncelere ilham olmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Aiskhylos. 2010. *Oresteia, Agamemnon, Adak Sunucular, Eumenidler*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Aiskhylos. 2012. *Tebai'ye Karşı Yediler*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Aristophanes. 1966. *Lysistrata Kadınlar Savaşı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. 2011. *Politika*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. 2015. *Poetika*. İstanbul: Can Yayınları.
- Arslan, Ahmet. 1996. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Atılgan, Gökhan ve Aytekin, E. Atilla. 2012. *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Ayata, Ali, Takkaç, H.S. 2021. *Türkiye'de Muhafazakar Sağ İktidarların Dış Politika Vizyonu*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Bonnard, Andre. 2006. *İnsan ve Tragedya*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Burckhardt, Jacop. 2019. *Yunanlar ve Yunan Medeniyeti*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Cartledge, Paul. 2013. *Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coulanges, Fustel de. 2011. *Antik Site, Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar*. Ankara: Epos Yayınları.
- Foucault, Michel. 2012. *Bilme İstenci Üzerine Dersler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Friedell, Egon. 2011. *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Gezgin, İsmail. 2010. *Antik Yunan Ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Girard, Rene. 2009. *Şiddet ve Kutsal*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hegel, G.W.F. 2011. *Tarihte Akıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Hegel, G.W.F. 2015. *Tinin Görüngübilimi*. İstanbul: İdea Yayınları.
- Kitto, H.D.F. 2017. *Yunanlar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kott, Jan. 2006. *Antik Tragedyalar ve Çağdaş Yorumları*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Latacz, Joachim. 2006. *Antik Yunan Tragedyaları*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Paksoy, Banu Kılan. 2011. *Tragedya ve Siyaset*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Pseuda-Aristoteles. 2016. *Oikonomika*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sophokles. 2010. *Oidipus Kolonosta*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Sophokles. 2012. *Kral Oidipus*. İstanbul: Bordo&Siyah Yayınları.
- Sophokles. 2013. *Antigone*. İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Sowerby, Robin. 2012. *Yunan Kültür Tarihi*. İstanbul: İnkilap Kitabevi.
- Stuttard, David. 2016. *Sappho'dan Sokrates'e 50 Hayat Hikayesiyle Antik Yunan Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Thomson, George. 2004. *Tragedyanın Kökeni*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Vernant, Jean Pierre. 1996. *Eski Yunan'da Söylen ve Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Vernant, Jean Pierre ve Naquet, Pierre Vidal. 2012. *Eski Yunanda Mit ve Tragedya*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yalçınkaya, Ayhan. 2011. "Yunan Uygarlığı içinde Polis ve Siyaset". *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.